

Inhoud

Deel I • De spiegel	12
Deel II • Naar Rome	62
Vrienden	128
De woorden en de dingen	158
Reputaties	192
Deel III • Naar Engeland	274
Painting the Walk	408
Voorzienigheid	444
Walking the Painting	514
Deel IV • Wolken	594
Bedevaart	658
Lijst van personen	774
Dank	797
Verantwoording	798

De spiegel

Daarna riep hij: 'Lazarus! Kom naar buiten!' De dode kwam uit het graf. Zijn handen en voeten waren met linnen windsels omwikkeld en er was een doek over zijn gezicht gebonden. 'Haal die doek en die windsels eraf,' zei Jezus, 'en laat hem naar huis gaan.'

JOHANNES 11:43-44

‘Schrijf geen scènes in een ziekenhuis, daar houden de mensen niet van.’ Ik denk dat Wim er sardonisch bij lachte, wat vaker voorkomt bij mensen die hun angsten weglachen. Ik luisterde graag naar hem, maar het viel niet mee alles serieus te nemen. In de marge van een van mijn eerste scenario’s noteerde hij: *Begin je film nooit met een brief!*

‘De mooiste films beginnen met een brief,’ zei ik in de volgende les.

‘Ja, films waar niemand naar komt kijken.’ Hij geloofde onvoorwaardelijk in het gelijk van de Amerikanen: een film is zo goed als zijn opbrengst.

Wim was de laatste in mijn vriendenkring die nog brieven schreef, velletjes papier in een envelop bedoel ik, al schreef hij ze nooit met de hand. Toen ik hem leerde kennen was hij een van de eersten met een tekstverwerker, zo’n ratelend en grommend apparaat dat regel voor regel een papierrol uitspuugde, elke letter opgebouwd uit vaalgrijze puntjes. Alles wat hij schreef zag eruit als een bankafschrift, een vergelijking die hem zou hebben geamuseerd.

De geest van Wim werkte sneller dan zijn stem kon bijhou-

den. Ik vermoed – hoe gek het ook klinkt – dat die tekstwerker zijn denken vertraagde. Als ik iets precies van hem wilde weten, vroeg ik hem om een brief, dan sloeg hij tenminste niets over. De speelsheid van zijn denken had een vorm nodig, alinea's, witregels, goed getimede kwinkslagen. Sprekend struikelde hij over zijn gedachten, zoals je over je eigen voeten kan vallen – maar wie ben ik om daar iets over te zeggen.

Als Wim brieven schreef, kon hij ook zijn ziekelijke verlegenheid omzeilen. Een velletje papier is nu eenmaal geduldiger dan de ogen van een luisteraar. Toen e-mail de brief verdrong, bleef hij hardnekkig vasthouden aan postpapier en enveloppen. De route naar de brievenbus diende ter geruststelling, denk ik. Het gesprek met de ontvanger bleef op afstand, de digitale postverzending was hem te direct.

Ik zou graag willen dat een brief mijn laatste herinnering aan hem was. We correspondeerden over Lazarus, die door Jezus uit de dood was opgewekt. Ik wilde er een speelfilm over maken. Ik had een roman van een Franse schrijver over Lazarus gelezen, de titel ben ik kwijt, maar het klinkt nog altijd als een mooi verhaal voor een film. Dat zit hem in een kleinigheid in die wonderbaarlijke geschiedenis, door Bijbelvorsers eeuwenlang over het hoofd gezien, maar briljant opgemerkt door de Fransman. Je hebt de oplettendheid van een romancier nodig om met één enkel detail iemand aan de rand van de afgrond te brengen.

Jezus heeft Lazarus dan wel het leven teruggegeven, maar verzuimd het lichaam van zijn vriend in oude staat te herstellen. In het licht van het mirakel een futiliteit, maar niettemin onvergeeflijk. Zelfs in de droge woestijnlucht van het land der Israëlieten gaat het snel met de ontbinding van lijken. Lazarus heeft de heldere geest van een levend wezen in het omhulsel

van sterk riekend aas – dat van die geur kun je in de Bijbel teruglezen, daar is niets aan verzonnen.

Zijn vrouw, die zielsveel van hem houdt, probeert kokhalzend de liefde met hem te bedrijven, een scène waarvan ik me altijd veel heb voorgesteld. De huid van haar geliefde verpulvert als vergeeld perkament tussen haar strelende vingers, als ze hem kust proeft ze brak water, lijkvocht stroomt uit zijn liezen, ze omhelst een buidel rottende ingewanden. De stank nestelt zich in haar neusharen en laat zich niet wegspoelen. Ik geloof dat die Franse schrijver het minder plastisch beschreef, mijn verbeelding is ongetwijfeld door horrorfilms verpest.

De ellende voor Lazarus houdt daar niet op. Hij komt langzaam tot het besef dat wie is teruggekeerd uit de dood, niet opnieuw kan sterven. Wat een gunst leek, is in werkelijkheid een vloek. Lazarus heeft weliswaar het eeuwige leven, maar hier op aarde is hij er erger aan toe dan een melaatse; zelfs die strompelaars dulden hem niet in hun midden. Waarom heeft Jezus hem dit aangedaan?

Ikzelf denk dat de Messias enigszins ondoordacht handelde. Stel je voor, je beheerst de truc van de wederopstanding, wie zou dan niet in de verleiding komen alvast een keertje de omstanders te imponeren? Dan vergeet je gemakkelijk wat dit voor het geluk van Lazarus betekent, dat zijn gedachten die later komen, als ze al komen.

Het is een merkwaardige black-out van de beoogde Heiland. Hij sleurt zijn vriend terug het leven in, maar welke gelovige zit daarop te wachten? Eindelijk in het aangezicht van God de Vader zelf en dan per ommegaande retour naar het ondermaanse. Liet Jezus zich leiden door het verdriet van de wereldse achterblijvers, hemzelf inclusief? Schatte hij dat belangrijker dan het eeuwige heil tussen de hemelse engelen? Ondoordacht, ik weet er echt geen ander woord voor.

Lazarus concludeert dat er maar één persoon is die hem kan redden. Als Jezus hem tot leven kon wekken, moet hij hem ook de dood gunnen. De truc is vast omkeerbaar, zo redeneert hij. Maar de Verlosser is vertrokken. Jezus moest voort, de genade van de wereld lag immers in zijn handen.

De odyssee begint, Lazarus gaat op zoek naar zijn vriend. In de turbulente Palestijnse gebieden van die tijd laat het spoor van Jezus zich gemakkelijk volgen, maar de prediker is hem steeds een pleisterplaats voor. Lazarus is een goed luisteraar geworden, hij hoort de verhalen over nieuwe wonderen (gefluister over ene Lazarus van Bethanië), de snedige berispingen die Jezus de schriftgeleerden heeft toegebeten, hij bespeurt een zindering van opstand en de vrees van collaborateurs alles te verliezen.

Als je voorbij Jeruzalem via Jericho naar de Dode Zee reist, zie je nog steeds het landschap waarin hij zijn weg zocht. Bergen als een gladgeschoren schedel, dooraderd met verweerd ijzer, zwavelvlekken en stroompjes vuilgroen koper. Nergens wordt je zicht gebroken, behalve door een paar struiken die zich in leven houden met ochtenddauw. Geen landschap om in te verdwijnen, hoogstens om langzaam op te drogen. Lazarus zou zich daar kunnen neerleggen, hopen op een lange slaap. Hij probeert het, maar zelfs de gieren weigeren hem te redden.

Na een lange omweg voert zijn speurtocht naar Jeruzalem, waar de vele facties elkaar ook toen al het licht in de ogen niet gunden. Overdag houdt hij zich verborgen, de nacht is zijn terrein. Wij weten nu waar hij Jezus had kunnen vinden, maar als je niemand durft aan te spreken is het lastig inlichtingen inwinnen. Zelfs de immer goed geïnformeerde schriftgeleerden hadden een verrader nodig om Jezus aan de Romeinen uit te leveren. Het pijnlijke is dat Lazarus het dicht bij huis had kunnen zoeken.

Jaren geleden, nog niet gehinderd door een bigotte muur, beklom ik met H. vanuit de Oude Stad de hof van Gethsemane, op de flanken van de Olijfberg, waar Jezus zijn laatste uren in vrijheid doorbracht, en zijn drie lievelingsleerlingen onbezorgd in slaap vielen, het verraad van vrienden. Voorbij de top daalden we langs de oostelijke helling af naar Al-Eizariya, een Arabisch stadje op de fundamenten van het oude Bethanië, de woonplaats van Lazarus. Zijn graf bereik je door een smalle gang die je in het binnenste van een heuvel brengt. De voorbije eeuwen hebben de bodem hier opgehoogd, de Bijbelse aarde ligt diep weggeborgen.

Ik herinner me vooral de ondergrondse koelte, die meer dan welkom was na de hete tocht over de berg. Mijn voeten brandden. Ik was zo onverstandig geweest met mijn linnen sportschoenen de Dode Zee in te lopen en nu waren ze een maat te klein. Het graf, een smalle vierkante kamer van kalksteen, had geen andere charme dan de discutabele locatie en het onvoorwaardelijke geloof van de pelgrims die het bezochten. Ik kon zeggen dat ik er geweest was, meer viel er niet aan te beleven.

Lazarus hoefde alleen maar terug naar huis te gaan, langs dezelfde route die H. en ik volgden. Het zou hem over de Olijfberg hebben gevoerd, de plek waar Jezus graag rust zocht na gedane prediking. Waarom niet die fatale nacht, die Jezus daar in doodsangst doorbracht en waar Judas hem de bevrijdende kus gaf?

Er was iets gaande in de stad, dat kon Lazarus vanuit zijn schuilplaats in de heuvels volgen, je moet je de steden in die tijd niet te groot voorstellen, ook Jeruzalem niet. Hij volgde de bewegingen van de meute, las er een verhaal van opwinding in, hysterie, ving een glimp op van een veroordeelde misdadiger die struikelde onder het gewicht van een kruis. Eén

moment dacht hij Jezus te herkennen, maar hij verwierp die gedachte. De grote dodenopwekker zou zoiets niet laten gebeuren, de vernedering van een met bloed doordrenkt gewaad, de beschimpingen, de haat van een volk dat hem een week eerder nog onder wuivende palmtakken binnenhaalde.

Dan verdwijnt de zon, midden op de dag, de geluiden trekken zich terug, het lijkt alsof je oren zich vacuüm zuigen, zoals in een vliegtuig dat traag een daling inzet, vogels zoeken vertwijfeld een plek om neer te strijken, nachtdieren klimmen uit hun holen, het gordijn voor de ingang van de tempel scheurt in tweeën (heel symbolisch, maar hoe zal het geklonken hebben, vraag ik me af), en op de berg van Golgotha verrijzen drie kruisen.

Gedekt door de duisternis en geholpen door de paniek van de massa, sluipt Lazarus naar de voet van de berg. Aan het middelste kruis herkent hij zijn verlosser.

De film is er nooit gekomen. De correspondentie met Wim kan ik niet terugvinden, zoals zo vaak met zaken die je zorgvuldig wilt bewaren. Ik moet het doen met wat er is opgeslagen in mijn hersencellen, bijeengehouden door een interface die al net zo onbetrouwbaar is als de ordening van mijn hangmappen in nooit uitgekaste verhuisdozen.

Ik stond met een bevriend filmmaker op de hoek van de Jodenbreestraat, bij het verkeerslicht aan de kant van de Albert Heijn. Waarom we daar stonden, ben ik vergeten. Zelfs van die supermarkt ben ik niet zeker, sinds wanneer is die daar? Wat ik zeker weet is dat Amsterdam was overgoten met zonlicht, een hemel zo blauw als boven de Middellandse Zee, en er hing kou in de lucht, vorst misschien, een knispering die alles een heldere glans gaf. De Mozes en Aäronkerk wierp een schaduw over het plein, al zou dat een dramatiserend detail

kunnen zijn dat ik later aan het voorval heb toegevoegd.

Wim stond aan de andere kant van de straat, we hadden elkaar op het zebepad kunnen passeren, een vluchtige handdruk en doorlopen. Maar we bleven staan om Wim op te wachten. Er was iets vreemds aan zijn verschijning. Zijn gezicht zag wit als een no-masker en zijn dunne grijze haar oogde doorzichtig. De donkerblauwe regenjas waarin we hem konden uittekenen, wapperde in de wind, die daar chronisch rond de kerk draait. Hij leek te zweven.

Toen gebeurde het. Ik pakte hem amicaal bij de schouder, tenminste, dat dacht ik, maar ik voelde niets dat onder zijn jas weerstand bood.

Er is weinig dat mijn herinneringen zekerheid geeft, maar die aanraking kan ik nog oproepen, mijn lege hand, de verwarring, het idee dat er onder zijn kleren een lichaam ontbrak. Het vermengt zich met een zinnetje waarover ik minder zeker ben, iets wat Wim zei: 'Ik pis al een jaar bloed.' Misschien is het me later verteld door iemand anders, als een verklaring voor zijn verdwenen lichaam.

Schrijf geen scènes in een ziekenhuis. Als iedereen het scenario van zijn eigen leven schrijft, dan nam Wim dat advies al te letterlijk. Hij was nooit naar een dokter gegaan, laat staan naar een ziekenhuis. Ik weet hoe het eruitziet, bloed in een pispak, je tuurt in de aankondiging van je eindigheid. Hoe vaak op een dag kun je dat verdragen? Wim had Jezus niet nodig om als een levende dode door de stad te dwalen; die scène schreef hij zelf. Een paar maanden later stonden we op zijn begrafenis, hij was verlost.

Waar moet ik dit verslag beginnen? In welke wachtkamer in welk ziekenhuis, waar staat het bed en wat is het uitzicht?

Het is vroeg in de ochtend, verpleegsters lopen af en aan. Ik

zit op een stoel naast mijn bed, de gordijnen rondom zijn dichtgeschoven en ik bespied door een spleet wat er gaande is. De artsen hebben een paar dagen eerder mijn blaas opengelegd en met een kunststof slangetje de linkernier erop aangesloten. De operatie is geslaagd, maar zoals ik al eerder heb gemerkt wordt de patiënt nooit verteld dat de ellende dan pas begint. Een lichaam is geen auto, en zelfs in een motor heeft een nieuw onderdeel tijd nodig zich te voegen naar zijn omgeving.

De ingewanden rondom mijn blaas proberen hun rechtmatige plaats te heroveren. Ze hebben zich tijdens de operatie gedwee opzij laten leggen, maar nu het lichaam weer is dichtgenaaid is het oorlog in mijn buik. Mijn pijn kent slechts één verzachting: de roes van de morfine. Alleen heeft iemand bedacht dat ik mijn dagshot pas om negen uur 's ochtends krijg. Mijn nachtshot is twee uur eerder uitgewerkt. Gedurende die tijdspanne ben ik een junk, een schaamteloos schooiende bedelaar. Ik klim uit bed en zit trillend op mijn fix te wachten. De verpleegsters negeren me, zoals ik zelf mijn hoofd afwend als zo'n stakker op straat een euro probeert te bietsen. Ze hebben al snel genoeg van mijn gejammer en trekken in één beweging de gordijnen rondom mijn bed dicht. Wat daarbuiten gebeurt verdicht zich tot een spleet. Ik wens ze een uurtje van mijn pijn toe, ik vervloek hun vriendjes, liefdes, gestorven ouders. Ik overweeg met mijn vuist op mijn buik te bonken, net zo lang tot ik erbij neerval en ze me die spuit wel moeten geven. Ik wil een glas pakken, het stukslaan en de scherpe punten in mijn polsen drukken.

Als ze dan eindelijk de naald in mijn bovenbeen zetten, ben ik meteen verkocht. Al die lieve, zoete gezichtjes van de verpleegsters – meisjes die mijn dochter zouden kunnen zijn – vlinderen rondom mijn bed. Ik zak weg in het matras, golf op